

An múnla gnó mar chomhartha iontaobhais

An bealach a maoinítear seirbhís, socraíonn sé cad a sheasann an t-úsáideoir don tseirbhís sin. Anailís ar na múnlaí atá i gcúrsaíocht agus ar an gceist is fiú a chur sula nglactar leo.

Chun é a chur go simplí: Cuideachta nach ngearrann táille ortsa, gearrann sí táille ar dhuine éigin eile — agus tá rud éigin ag teastáil ón duine sin mar mhalairt. Uaireanta is tusa an rud sin: do chuid sonraí, d'aird, do theagmhálacha. Uaireanta ní tusa. Is í an cheist sula nglactar le seirbhís ghairmiúil ná, ní an bhfuil sí saor in aisce; ach as cá bhfaigheann an té a oibríonn í an t-airgead.

Ceist stuama an gheilleagair dhigitigh

Críochnaíonn comhrá aosach faoi sheirbhísí digiteacha luath nó mall ar an gceist chéanna: conas a dhéanann an chuideachta seo airgead? Ní ceist maslach í. Caithfidh aon tseirbhís atá ann í féin a mhaoiniú ar bhealach éigin; mura bhfeictear conas, is fiú breathnú faoi dhó. Ní hé an pointe an ndéanann an tseirbhís airgead — caithfidh sí sin a dhéanamh, nó imeoidh sí — ach cé a íocann as agus cén fáth.

Tá iomas ann a bhíonn ag an léitheoir ginearálta de ghnáth sa bhfrása «más saor in aisce an táirge, is tusa an táirge». Tá an frása cáiliúil, láidir agus, cosúil le formhór na bhfrásaí cáiliúla, is ró-shimpliú é. Tá seirbhísí saor in aisce ann nach bhfuil sé mar mhúnla acu tusa a dhíol; tá seirbhísí íoctha ann a n-áirítear tusa a athdhíol ina múnla freisin. Ach gabhann an t-iomas rud éigin tábhachtach: nuair nach í ceann de na páirtithe — an t-úsáideoir — an té a íocann, caithfear féachaint cé hé an té a íocann i ndáiríre, agus cad a theastaíonn uathu mar mhalairt.

Cad is brí le «is tusa an táirge»

Is é seo a leanas foirmle chlasaiceach an mhúnla fógraíochta. Cuireann an chuideachta seirbhís saor in aisce ar fáil do na milliúin úsáideoirí. Gineann na húsáideoirí seo, trí úsáid a bhaint as an tseirbhís, dhá rud luachmhara: aird — a dhíoltar le fógróirí i bhfoirm imprisean fógraíochta — agus sonraí — iompar, roghanna, láithreacha, caidrimh, stair — a úsáidtear chun deighilt a dhéanamh ar cé dó a dtaispeántar cén fógra agus ar cén praghas. Ní hé an t-úsáideoir custaiméir na seirbhíse, sa chiall eacnamaíoch dhocht. Is é an fógróir é. Is é an t-úsáideoir an aird agus na sonraí a dhíoltar leis an bhfógróir.

Níl sé seo neamhdhleathach ann féin. Sin a bhí an teilifís thráchtála ag déanamh ó na caogaidí i leith. Is é an méid an difríocht leis an teilifís: bhí a fhios ag an stáisiún teilifíse go garbh cé na hamanna a mbíodh a gcuid breathnóirí ag féachaint air; tá a fhios ag an ardán digiteach comhaimseartha le cruinneas aonair cé atá ag féachaint ar cad, cathain, ar feadh cé chomh fada, le cé, as cá as, agus cén meon is dóichí atá orthu. Athraíonn an cruinneas sin nádúr an mhalartaithe: leanann an aird á díol, ach anois díoltar an t-aitheantas freisin.

Léarscáiliú gairid ar na múnlaí atá i gcúrsaíocht

Gan éileamh a bheith uileghabhálach, is fiú na múnlaí a mbuaileann gairmí leo inniu ina gcuid cleachtas laethúil a liostú.

1. **Síntiús tréimhsiúil seasta.** Íocann tú gach mí nó gach bliain agus faigheann tú rochtain ar an tseirbhís; is é spreagadh an oibreora go mbeadh an tseirbhís sásúil, nó ní athnuachan tú. Ach tá dhá bhrí le “sásúil”: go dtugann sé luach fíor nó go bhfuil sé deacair é a fhágáil. Rinne Netflix, mar shampla, geall d’aon ghnó ar ábhar sraitheach seachas ar scannáin. Críochnaíonn scannán; tá an breathnóir saor chun comparáid a dhéanamh le haon ardán eile. Cuireann sraith an lucht féachana faoi gheasa eipeasóid i ndiaidh eipeasóide: is é an spreagadh chun athnuachan ná go bhfuil an chéad chaibidil eile ar an taobh eile den íocaíocht. Is féidir le foirm an táirge brú i dtreo coinneála seachas sástachta, gan an tsamhail síntiúis a athrú.
2. **Íoc de réir úsáide nó idirbheartaíochta.** Íocann tú ag brath ar an méid a úsáideann tú; is é an dreasacht go mbeadh gach úsáid luachmhar go leor chun go bhfillfeá.
3. **Múnla freemium.** Meallann sraith saor in aisce úsáideoirí, airgeadaíonn sraith íocaíochta codán díobh; trédhearcach nuair atá feidhmeanna soiléire ag an dá shraith, débhríoch nuair a dheartar an tsraith saor in aisce le míchompord go leor a chruthú chun íocaíocht a spreagadh.
4. **Múnla fógraíochta.** Saor in aisce don úsáideoir, maoinithe ag fógróirí; ailíniú measctha.
5. **Múnla airgeadaithe sonraí.** Díolann an t-oibreoir deighleoga sonraí faoi iompar comhiomlán (nó nach bhfuil chomh comhiomlán sin) le tríú páirtithe seachas an t-úsáideoir; doiléire go minic.
6. **Maoiniú poiblí.** Uathúil sa tionscal teicneolaíochta, coitianta i gcraoltóireacht na hEorpa; dreasachtaí faoi leith ag brath ar réimeas institiúideach an oibreora.

Ní eisianach dá chéile na múnlaí seo. Comhcheanglaíonn formhór na soláthraithe móra dhá cheann nó trí cinn acu. Is síntiús é Microsoft 365 agus, ag brath ar an modúl, saothraíonn sé sonraí freisin le haghaidh pearsantú fógraíochta i réimsí eile. Is síntiús do chustaiméirí gnó é Google Workspace agus saothrú aird agus sonraí dá chuid seirbhísí saor in aisce comhthreomhara. Ní hé an múnla a dhearbhaítear ar an leathanach baile an rud is tábhachtaí, ach an comhcheangal éifeachtach sa chleachtas.

Aisíoc dreasachtaí

An fáth a bhfuil tábhacht leis an múnla, tá ainm teicniúil air: ailíniú dreasachtaí. Socraíonn dreasacht an oibreora an treo ina n-imríonn dearadh an táirge brú.

1. **Oibreoir a ghearrann síntiús.** Tá dreasachtaí aige go mbeadh an custaiméir sásta — mura bhfuil, cealaíonn sé; déantar an dearadh a bharrfheabhsú i dtreo na χρησιμacht (fíor-úsáid) a bhraitear.
2. **Oibreoir a airgeadaíonn aird.** Tá dreasachtaí aige go bhfanfadh an custaiméir nasctha chomh fada agus is féidir; déantar an dearadh a bharrfheabhsú i dtreo aird a ghabháil, rud nach ionann agus sástacht, agus uaireanta is a mhalairt ar fad é.
3. **Oibreoir a airgeadaíonn sonraí.** Tá dreasachtaí aige an oiread sonraí agus is féidir a bhailiú; déantar an dearadh a bharrfheabhsú chun bailiú sonraí a uasmhéadú, ag iarraidh ceadanna leathana agus ag coinneáil faisnéise nach mbeadh gá léi le haghaidh feidhmiú docht na seirbhíse.

Níl aon olc riachtanach in aon cheann den triúr. Tá dreasachtaí ann. Táirgeann na dreasachtaí, thar na céadta cinní dearaidh, táirgí atá difriúil óna chéile go córasach, cé go bhfuil a gcuspóirí dearbhaithe mar an gcéanna.

An cheist nuair is le tríú páirtí an sonra

Don ghairmí, tá sraith bhreise ag ceist an mhúnla. An dlíodóir, an dochtúir, an síceolaí, an comhairleoir cánach, an t-iriseoir a phléann le foinsí, ní phróiseálann siad a gcuid sonraí féin amháin; próiseálann siad sonraí tríú páirtithe a cuireadh de chúram orthu. Nuair a chinneann seirbhís ghairmiúil uirlis dhigiteach a ghlacadh a n-áirítear saothrú sonraí ina maoiniú, ní ar a gcuid sonraí féin a chinneann siad: cinneann siad ar shonraí a chuir duine eile de chúram orthu le haghaidh cuspóir áirithe. Is annamh a n-áirítear sa chuspóir áirithe sin — do chás a thabhairt chun cinn, freastal ar do bhreiteacht, do dhearbhu cánach a ullmhú — «agus maoiniú a dhéanamh ar oibriú an tsoláthraí uirlisí».

Cuimsíonn an GDPR an t-éileamh seo in Airteagal 6: teastaíonn bunús dlí sainráite le haghaidh aon phróiseáil ar shonraí pearsanta, agus nascann an bunús roghnaithe an phróiseáil leis an gcuspóir dearbhaithe. Má dhéantar

sonraí custaiméara a phróiseáil ar bhunús seachas an ceann a chlúdaíonn an cuspóir a cuireadh de chúram, fiú trí sholáthraí teicneolaíochta idirghabhála, cruthaítear fadhb chomhlíonta ar féidir leis an údarás cosanta sonraí scrúdú a dhéanamh uirthi. Is é custaiméir an ghairmí a íocann praghas na seirbhíse saor in aisce, sa chás seo, gan a fhios a bheith acu.

Cásanna le gairid

Le blianta beaga anuas, léirigh an tionscal samplaí rí-shoiléire den athrú ar an dreasacht nuair a athraíonn an múnla maoinithe. Chinn Reddit, ardán pobail a bhí maoinithe le cúig bliana déag le fógraíocht éadrom agus síntiúis, in 2023 rochtain saor in aisce ar a chomhéadan ríomhchlárúcháin a dhúnadh tar éis dó a fhógairt go mbeadh sé ag dul ar an stocmhargadh. D'imigh na feidhmchláir tríú páirtithe a d'úsáid an pobal chun rochtain a fháil ar an tseirbhís i mí Iúil na bliana sin. Bhí múnla gnó a bheadh inchosanta do scairshealbhóirí ag teastáil don dul ar an stocmhargadh, a críochnaíodh i mí an Mhárta 2024; bhí airgeadú ionsaitheach ar na sonraí a tháirg an pobal thar thréimhse cúig bliana déag san áireamh sa mhúnla inchosanta sin. Bhí an pobal ag giniúint sócmhainne airgeadais nár tháinig siad ar an eolas fúithi ach amháin nuair a chinn an chuideachta táille a ghearradh as.

Is léiriú maith é an cás, ní mar gheall go ndearna Reddit rud éigin mícheart gá go mbeadh, ach mar gheall go nochtann sé an patrún go soiléir. Maireann seirbhís ar feadh na mblianta le múnla áirithe agus cuireann sí «margadh» intuigthe áirithe in iúl dá húsáideoirí. Nuair a athraíonn na héilimh airgeadais — caipiteal fiontair ag rith amach, éilimh ar dhul ar an stocmhargadh, fáil ag cuideachta eile — déantar an margadh intuigthe a athscríobh gan idirbheartaíocht leis na húsáideoirí. Comhlánaítear an cheist «conas a dhéanann an chuideachta seo airgead inniu?» ansin le «conas a bheidh uirthi é a dhéanamh i gceann trí bliana, agus cad a chuireann sé sin iallach uirthi a dhéanamh le mo chuid sonraí?».

An t-eisceacht institiúideach

Tá seirbhísí ann nach mbraitheann a maoiniú ar an múnla tráchtála is gnách. Maoinítear raidió agus teilifís phoiblí i mórán tíortha san Eoraip — BBC, RTVE, RAI, ZDF — trí tháille ceadúnais nó buiséad poiblí a scarann iad ó dhreasacht na fógraíochta. Tá fadhbanna eile acu: spleáchas polaitiúil, brú ón Rialtas atá i gcumhacht. Ach tá nádúr na dreasachta difriúil. Ar an leibhéal digiteach, feidhmíonn tionscadail fondúireachta neamhbhrabúis (Mozilla le blianta fada, Wikipedia, Signal Foundation) ar mhúnla den chineál céanna: síntiúis, deontais, gan aon saothrú tráchtála ar an úsáideoir. Tá inbhuanaitheacht na múnlaí seo níos leochailí; tá ailíniú na ndreasachtaí níos soiléire.

Foirmiú nár cheart neamhaird a dhéanamh air: tá an chuideachta phríobháideach le múnla síntiúis, i dtéarmaí ailínithe, níos cosúla leis an múnla institiúideach ná leis an múnla fógraíochta, cé gur cuideachta phríobháideach í. Gearrann sí táille ar an úsáideoir chun freastal ar an úsáideoir. Nuair a fhanann an nasc sin íon — airgead an úsáideora agus airgead an úsáideora amháin — tagann na dreasachtaí le leas an úsáideora ar bhealach réasúnta.

Don léitheoir gairmiúil

Cúig cheist is fiú a chur sula nglactar le seirbhís dhigiteach do shonraí gairmiúla, go háirithe mura leis an ngairmí na sonraí sin ach lena gcuid custaiméirí, othar nó daoine a bhfuil ionadaíocht á déanamh orthu:

1. Cén fhoinsé go díreach as a dtagann ioncam an oibreora? Foinse amháin, dhá cheann, meascán?
2. Má chuimsíonn an t-ioncam fógraíocht nó airgeadú sonraí, cé na sonraí a n-airgeadaítear, ar cén bunús dlí, agus an gclúdaíonn an cuspóir dearbhaithe sonraí tríú páirtithe a bheidh an gairmí a chur isteach sa tseirbhís?
3. Cad é staid airgeadais an oibreora trí nó cúig bliana amach romhainn? An bhfuil sé i gcéim an chaipitil fiontair, i gcéim na brabúsachta, gar do thairiscint phoiblí tosaigh, nó i bpróiseas fála?

4. Dá n-athródh éilimh airgeadais an oibreora, cé na codanna den mhargadh leis an úsáideoir a bheadh i mbaol? Cad a tharlódh do na sonraí a cuireadh ar fáil cheana féin?
5. An bhfuil roghanna eile ann le múnla níos ailínithe — síntiús íon, bogearraí saora, féin-óstáil, rogha Eorpach — a mbeadh údar leis an athrú mar gheall ar a bhfíorchostas, i gcomparáid leis an riosca measúnaithe?

Ní ceist idé-eolaíoch í an cheist: is ceist oibríochtúil í. Má chuireann gairmí sonraí tríú páirtithe de chúram ar sheirbhís a mbraitheann a geilleagar ar shaothrú na sonraí sin, glacann siad cinneadh atá deacair ó thaobh na heitice de a mhíniú don chustaiméir. Toisc go bhfuil an cinneadh coitianta, ní chiallaíonn sé go bhfuil sé ceart. Toisc go bhfuil an uirlis coitianta, ní réitíonn sé sin an cheist faoin mbunús dlí.

«Mura dtuigeann tú an gnó, bí amhrasach» is frása coitianta é a bhíonn á scaipeadh ar an idirlíon le deich mbliana anuas. Mar is amhlaidh le formhór na bhfrásaí coitianta, tá a chuid den fhírinne ann agus a chuid den ró-shimpliú. Is é seo leagan anailíseach an smaoinimh chéanna: socraíonn múnla gnó aon seirbhíse, go rí-mhuiníneach agus le himeacht ama, cad a dhéanfaidh an tseirbhís sin leis na sonraí a chuireann tú de chúram uirthi. Ní bheidh sé dona i gcónaí. Ní bheidh sé níos measa i gcónaí. Ach beidh sé difriúil ag brath ar an múnla. Agus ní mór do ghairmí a roghnaíonn uirlisí do shonraí nach leo féin iad an «difriúil» sin a thuiscint sula roghnaíonn siad.

Foinsí agus léitheoireacht bhreise

- Rialachán (AE) 2016/679, Airteagal 6 — bunús dlí le haghaidh próiseáil sonraí pearsanta. Nascann an cuspóir dearbhaithe an phróiseáil agus cuireann sé teorainn lena húsáid níos déanaí.
- Rialachán (AE) 2016/679, Airteagal 28 — próiseálaí. Córas is infheidhme maidir le soláthraithe teicneolaíochta a phróiseálann sonraí thar ceann an rialaitheora gairmiúil.
- Zuboff, S. — *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power* (PublicAffairs, 2019). Anailís chórasach ar an múnla gnó atá bunaithe ar ghabháil agus saothrú iompair.
- Reddit, Inc. — Foirm S-1 curtha faoi bhráid an SEC ar an 22 Feabhra 2024, ag clárú an dul ar an stocmhargadh i mí an Mhárta 2024. Doiciméadú poiblí ar athrú múnla.
- Rialachán (AE) 2022/1925 maidir le Margáí Digiteacha (DMA) — oibleagáidí trédhearcachta tráchtála do choimeádaithe geata digiteacha ainmnithe, infheidhme ó mhí na Bealtaine 2023.

[← Roimhe seo](#)[Criptiú ó cheann go ceann, mínithe i ndáiríre](#)[Ar aghaidh](#) → [Na 24 focal: cad is féiniúlacht chripteagrafach ann](#)

Léitheoireacht le déanaí

- [Anailís · 18 Bealtaine 2026 Príobháideacht iarbhír vs príobháideacht dhealraitheach: na ceisteanna ba chóir duit a chur ort féin](#)
- [Anailís · 18 Bealtaine 2026 Féin-óstáil mar chleachtas gairmiúil](#)
- [Coincheap · 18 Bealtaine 2026 Na 24 focal: cad is féiniúlacht chripteagrafach ann](#)

Beir an t-alt seo leat áit ar bith a dteastaíonn sé uait.

[↓ Markdown](#) [↓ Téacs simplí](#) [↓ PDF](#)

Íoslódálfar an comhad chuig do ghléas. Ón áit sin is féidir leat é a shábháil, é a iompórtáil go Solo2 nó é a roinnt cibé áit is mian leat. Ní chinneann Cuadernos an ceann scríbe duitse.

Séala céir · SHA-256 cee3c8c9e2a36ad0906527603da95922b8edcb32be916e8c9c342722dc4435ce

Cuadernos Lacre · Foilseachán de chuid [Menzuri Gestión S.L.](#) ·
scríofa ag R.Eugenio · curtha in eagar ag foireann [Solo2](#).

Ní úsáideann an suíomh seo fianáin agus ní lódálann sé acmhainní ó thrú páirtithe. Úsáideann sé córas tomhais anaithnid arna óstáil (Umami, ar ár bhfreastalaí Eorpach) agus an t-íosmhéid JavaScript is gá don dá rialaitheoir ceantáisc: téama solais nó dorcha, agus roghnóir teanga. Gan rianairí, gan próifíliú, gan comhroinnt sonraí. Más mian leat sinn a leanúint: [RSS](#).